

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱՍԵՍՆՈՐԵԼՅՈՒՆ

Տ. անուշահամ և ի՞նչ անգամ համար արդեն 100 ի՞նչ
 " երեւոյն 80 " "
 " երեւոյն " 60 "
 Այն Կապիւրդարադը և իւր Գիւրդուլ Եղած
 ժամանակներէն առիւն ամալու-նիւն

156

Կեռ չըհատան մեր մէջէն այնպիսի ան-
ձիւք, որ խիղճ չ'ընեւոյլ իրենց շահուն զոհե-
ազգին շահը, իրենց ուզածին պէս կը անօրի-

նեն այնպիսի ազգային գործեր, որոնց արդա-
րութեամբ գործադրութիւնը ազգին օգուտ
և փառք կը բերէ նե՛ ալ, անիրաւ անօրէնու-
նութիւնը միմիայն մասնաւորաց շահաւոր կ'ը-
լայ: Այդ մարդիկը վախճալով յանձնաժողո-
վին մէջի միւս անձանց ազգասիրութենէն՝
սխալ աշխատին ի հարկէ պաղտնի գործերու
կամ դուրսէն են նե՛ այն ժողովին մէջէն մէկ
երկու հոգի գոյնալով գաղտնապէս անոնց
գործել տալու: Յանձնաժողովին նախագա-
հը եթէ կամք բնէ՝ ամենեւին չկրնար պա-
տահիլ որ առանց անգամոց մեծագոյն մասին
գիտութեան գործ մը տեսիլ: Ուստի մեծա-
գոյն պատասխանատուութիւնը անոր վրայ
կ'իյնայ, և անոր օձիքը բռնելու ե՛ եթէ օր մը
տեսիլ այնպիսի որոշում մը տրուած՝ յանուն
վարչական յանձնաժողովին, որմէ ամենեւին
տեղեկութիւն մը չունի յանձնաժողովը:

Սեղք է Ազգը, մեղք է. մինչև հիմա
ինչ ցաւ, ինչ նեղութիւն, միշտ, զոհանք,
փնաս որ կրեց, մինչև հիմա որչափ որ զոհ-
վեցաւ մասնաւորաց շահուն՝ բաւական է,
շատ է, չափազանց է: Հայերը, մասնաւորագ
տակաւին Հայաստանի հողը գրկող Հայերը,
արիւն արաստեքով օղոյեցին այն հողը. ալ
բաւական եղաւ. մեր թշուառ եղբարցը
հառաչանայ և հեծութեան ձայները մեր ա-
կանջները կը խցնեն: Ըսէին առաջ խուլ
ջըլանք, կամ մեր շահը թող չըխորեն մեր
ականջները: Թշուառ և գթոց արժանի
Հայը իր հարստահարիչներուն դէմ մենե
օգնութիւն կը խնդրէ՝ քաղաքները տարա-
ծած, տխրաբին ու արտասուածոր աչերով
և աղիողորմ ձայնով, մենք չըրհէնք այն տը-
կարը մեր բարեկամութեանը որ ունինք անոր
հարստահարիչներուն հետ: Սենք մեր շնչին
չափուն համար բարեկամը չըլանք այն ան-
ձերուն որ թշնամի են ամբողջ ժողովուրդի
մը և միակ պատճառ անոր թշուառութեանն
ու ցաւոցը: Ազգին մէջ գոյութեամբ ու զըր-
կանքներով հարստ եղողի մը ի շնորհս, և
րես չըդարձունենք այն հազարաւոր հայերէն
որ կու գան մինչև պարսիսարքարանին գուռը
և մենե օգնութիւն կը խնդրեն՝ իրենց ստաց-
ուածքը, կինն ու զաւկները յափշտակող
չարի մը դէմ: Օրերէն հարստահարող անձի
մը դէմ անոնց բողբոջիքը չըխորանցներ կամ
չըտանք հարստահարողին ընկերը կամ բարե-
կամն եղող հարստ հայուն, անկէ օգուտ
մը ուրանելով, այլ ամենայն անապառութեամբ
քննենք գործը, և տեղը ամենիք քաղաքի մը
թշուառ ժողովուրդին իրաւացի բողբոջ:

Խաղաղասիրական ընկերութիւն:

Բարեկենդանի շարժումը (մասնաւոր խա-
թունին ու Հայեր սուտուն խաթարին գաղտն-
էինք. ասոնք մեզի դէմ բարեկամաբար՝ իրենց
զաւկներուն ազաւթը են որ իրենց վրէժը
առնեն մենե: Անոնք ալ տախթ մը բնտուեր
են մեզի դէմ բան մը գրելու. և որովհետեւ
բան մը ըսելու, բան մը գրելու փափաք ու
կամք ունեցեր են, ուստի ելեր խաղաղասի-
րական ընկերութեան վրայ մեր գրածը ձեռք
առեր են և խելքովն բան մը ըսած գտնուել
են: այս խեղճերը չըմտել կրնաւ համար
մենք ալ գթալով իրենց վրայ, մէկ երկու
գիտողութիւն ընենք իրենց գրութեան վրայ:

Խաղաղասիրական ընկերութեան ամենա-
ջեղա՛մ անդամը զայրացեր է և կ'օւղէ մենե՛
զատ ամենքը համոզել թէ այդ ընկերու-
թիւնը խռովութեան յարուցանելու կամ
արդի խռովութիւնը աւելի բորբոքելու հա-
մար հաստատուած չ'է, այլ խռովութիւնը
խաղաղութեան փոխելու նպատակով կաղմը-
ված: Սինչև այսօր չ'էինք գիտեր և փառք
խաղաղասիրական ընկերութեան պաշտպան
անդամին հրէշ խնայականութեան, հիմա
ուսանք թէ տեղ մը խաղաղութիւն հաստա-
տելու համար սէտք է եղեր նոյն տեղը ըն-
կերութիւն մը կազմել: Օտրմանալու բան,
մենք մինչև հիմա կը կարծէինք և աշխարհ ալ
այնպէս հաւտացած էր թէ խռովեալ ժողո-
վուրդի մը մէկ մասը զատով ինչ և իցէ անու-
նով մը ու զատ մարմին մը կազմէ նե՛ հոն
կուսակցութեան ոգի մը կը դոյանայ, և այն
ստան խռովութիւնը ալ աւելի կը զայրանայ:
Սամաթիայի մէջ երկու երեք հազար հոգիի
բաղմութիւն մը ամենքն ալ տախթ ու վրայ
եղած ատեն երբ մէկ քանի հոգի իրենց
գլուխն ալ ժողովելով մէկ երկու հարիւր հո-
գի, զատ ընկերութիւն մը կը կազմեն՝ այդ
ընկերութեան անունը խաղաղասիրական չ'է
այլ և ատուածային ալ ըլլայ, բուն գիտա-
ւորութիւննին կուսակցութիւն մը առաջա-
ցնել է, մնացած ժողովուրդին և տեղին
թաղական խորհուրդին ընդգիմահար զօրու-
թիւն մը ձեռք բերելու և անոնց վրայ իշխե-
լու փափաքով:

Ըսի կ'ուրանայ Սիւնատիին յաւելուած
հրատարակել սուտող պարօնը, սուանց գոնե
սա յիշելու թէ խաղաղասիրական ընկերու-
թեան յայտարարութիւնը որ տղվեցաւ Սեբ-
հանդէսին մէջ, մեր ըսածները կ'արդարացնէ
ամեն բիշ շատ հայերէն գիտողը և գլխուն
մէջ պճեղ մը խելք ունեցողներուն առջև:

Հաւելուածին պարօնը բան մըն ալ կը գրէ հան . այնչափ մեծ և սիրայիւր ընդունելութիւն մը գտաւ Սամաթիայի ընկերութեան, կ'ըսէ . այս խաղաղասիրական ընկերութիւնը, Չիլիկիկիներուն մէջ Պ. Թովմայի բոնձարիային վերի յորկը, բոնձի և գինիի գաւաթներուն մէջ, որ երեք օրուան մէջ անոր անգամ գըր վեցան 80 գաւաթ գինի, 60 գաւաթ բոնձ և 40 աւրձ . կամ 180 հոգի . բուն իր բաւը գործածելով : Սուրբն Պարօնը կը խոստովանի թէ Սամաթիայի մէջ ամենը 180 հոգի կայ եղեր խաղաղասէր . հոպա մնացած երկու երեք հազար հոգի . — անոնք խռովասէր են . ուստի չ'են միացեր խաղաղասէրներուն հետ . և ի հարկէ դէմ պիտի գտնան խաղաղասէրներուն . որով երկու մաս պիտի բաժնովի Սամաթիայի ժողովուրդը, և մէկ մասը յա նուն խաղաղութեան միւս մասն ալ թերեւս վասն խաղաղութեան և բարեկարգութեան պիտի կռվի միւս մասին հետ . այս խաղաղութիւն մէջ մէկ երկու հոգի կողմադիմելէն, մէկ երկու հոգի էսկիճիներէն, մէկ երկու հոգի ալ օրսօրայի թուներէն սիւլակ իւրիւ պիտի ընեն, ընդ որս և թերեւս յաւելուածը գրող անանուն Պարօնն ալ . Վոյն վայրկեանին խաղաղասիրական ընկերութեան հիմնադիր աներեւելի երկուսեակն ալ չ'աղ-իւր վառէ ու չ'էֆ պիտի ընէ :

Խօսքերնիս ըննցնելէն առաջ խօսք մըն ալ կ'ընենք յաւելուածադիր Պարօնին թէ, թերեւս ինքն ալ շատ մը պարզամիտներու հետ խաբված է . ու կը կարծէ թէ այդ ընկերութիւնը, որուն աղբիւրը խաւարի մէջ ծածկը լիւթմ ըլլալով շատերը չ'են տեսներ թէ ինչ թոյն կ'առնէ այն տեղէն . այդ ընկերութիւնը խաղաղութիւն պիտի բերէ : Վոյն ընկերութեան խաղաղութիւն յուսալը կ'ըսէ աչքէն արտաւր յուսալ մըն է . ուստի խաղաղութեան վերահաստատութեանը համար փոխանակ երկու երեք հազար հոգիին մէջէն 180 հոգիով ընկերութիւն կ'աղմեւու և անով աշխատելու, որուն արդիւնքը խռովութիւնն արծարծել պիտի ըլլայ, թող միանայ ամբողջ ժողովուրդին հետ, զօրացնէ իւրաքանչիւր խորհուրդին բազմուրդ և արահանջէ անկէ գտնել թաղին խռովութեան արմատը, բուն խռովարները, և անոնք զապէ կամ վանէ և այն առնէ խաղաղութիւնը կու գայ զերեք իր բազկացը մէջ գրկելու :

— Ինչպէս կ'անիսաւ իմացուցած էինք, այս խաղաղասիրական ընկերութեան մէջ գտնուելով նաեւ Սահակեան Սանուց ընկերութեան

մէկ քանի անձինք ալ, այսօր անոնց հին ընկերներէն մէկը հեամեւալ յորդորանքը կ'ըսէ անոնց, որ առ հասարակ տունէ հայու ալ կը վերաբերի . ուստի ամենուն ալ ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք անոր վրայ :

Ըստ սիրելի ընկերակիցս իմ անդամն Սահակեան Սանուց ընկերութեան Սամաթիայ :

12 Մարտ 1862

Սերելի ընկերներս .

“ Մէկը նորէն երեւան ելեր են Սիկիկոյ մէջ .

“ Իտալիոյ մէջ շատ տեսակ միներ կան . որոնք յ ժամանակիս ապանայներն են և հին ժամանակի սատանայներուն պէս կերպարանափոխ ըլլալը գործը թիւն ունին : Ըմեն կերպարանքի տակ վատեպար են . բայց Լատասիի կերպարանք առած ա տեսնին աւելի վատասկար են :

“ Ուրեմն, պատաններ . բնաւ մի վատահիք յ այս վերջիններուն :

“ Չեզի կիկնայ, ով աղբիւն ընտիր մասը, ձեզի կիկնայ ոչ միայն ժողովուրդին առաջնորդել ալ և զանի կրթիւ, ձեր խորհուրդներովն զգուշացնել որպէս զի նորէն միներ զներք ճողորեցնին :

“ Բնէք իմ կողմանէս

“ Ժողովուրդին, թէ մեր սկսած և զըլլա յ հանելը գործին նման աղգային ամեն մեծ գործի ըստ մէջ իւրաւա անէր միւս մէջ մտած են : Եւ չ'աւանդ ծնողներ, որ հասարակայ գործերուն զեկին առջև կ'նստով զանի կը կողպէին կամ կը պանին ժայտերու վայ կը յգէն :

“ Լատանայներէն ապիւրապ արհմը ամեն ժամանակ աղգըր տառապեցուցիր է . անոնք ալ չ'ըն չ'արանքէն ձանձրանալով զանի ոչնչութեան անդունդը դըր գահալիծած են : Լայց գրեթէ միւս այն կողմ ձանձրանէն ետեւ ժողովուրդեան իրաւանցը ապա պաշտպաններ երեսն ելած, և այլանդակ գէշ-թիւներ ընէ ըլլ բռնաւորաց վերականգնմը Եւրոպայացի են :

“ Սերելի մահացու հարուածը պիտի տրուի թէ յայտնաբերէ և թէ ծածկաբերէ միւրեւն :

Ես խօսքերը կ'արգացի, սիրելի ընկերներս, Սասիս լրագրոյ 526 թուոյն մէջ, այսօր զմարդկային աղբը բռնաւորաց բռնութեան անդունդը առաքնութեանը առաջին օրինակի հանդիսանալու մրցանակն առած այն մեծահոգեւոր անձին մէկ նա մակին մէջ, որ գրած է Բալթիմոյի Համալսարանին Սանուցը, միջոցաւ կը պատրաստուէր նուազաւ ալ թաղիս մէջ տեղի ունենալ սկսած գրեթէ գլխովին նոյն օրինակի գէպքի մը վրայ նամակ մը գրել ձեզի, երբեւ ձեր յետին մէկ ընկերը :

Եւ խաբհիս այս տեսակ գէպքերը զարմանալի նմանութիւն մը ունին : Եւ իրօք առաքնութիւն կամ չ'արութիւն նման ոգիներու արգիւնք են, որ :

երբ, ինչ մեծութեամբ կամ ինչ փոքրութեամբ գործեր ալ արտադրելու կընեն. և ասանկները գիտնալուն վրայէ զատմութենէ կամ ժամանակից դէպքէ, օգուտ քաղել ըստաճը, անոր համար իմ ձեզի ամեն գրելիքներէ առաջ ուզեցի Վալերմիյի դէպքին նկատմամբ իմ ատ կարդացածիս գլխաւոր կէտերը օրինակել հոս ձեզի, որ զարմանալի նմանութիւն ունի ձեր Սամաթիոյ մէջ անցածներուն, և այս ապացոյցն է ողջամիտ մտքերուն ձեր այդ Սամաթիոյ երևան ելած խաղաղութեան անուն մկներուն վրայ ունեցած կարծիքնուն ճշմարտութեանը, որ մեր ալ հանգիստ մի և նոյն կերպարանքով կը պատահին:

Երբ ցաւօք սրտի կը կարդամ այս օրերս ազգային լրագիրներուն մէջ որ ամեն ժամանակ մեր ազգին խաղաղութեանը վերաբերող և ամեն կերպ ազգային յառաջդիմութեան խոչընդակ ըլլալը իրենց պաշտօն ընող ազգին խաւարաշրջիկ խումբէն քանի մը բարետեսց և շարութիւններն վկայեալ անձինք այս անգամ ալ իրենց դիտաւորութիւնը քաղցնելու յարմար կեդրոն ընտրած են Սամաթիա և կը յաջողին ևս որսալ թաղիդ հասարակութենէն զանազան միա միտ անձինք խաղաղասիրութեան կեղծ անունին տակ կը և աւելի ցաւօք կը կարդամ և կը լսեմ որ մինչև անգամ ձենէ ալ ոմանք ազատ չեն կրցած մնալ այդ խաղաղութեան մորթով ծածկուած խաբարներուն թակարթներէն, որ առաջին որսերին զձեզ ընելով յաջողած են, նախ և առաջ զձեզ պառակտելու, և արդէն ձենէ ոմանք Սահակեան Սան ըլլալու սուրբ և փառաւոր անունը իրենց ճակատէն ցնջելով Օրօշայի խումբ ըլլալու պիղծ և անարդ անուամբ կը գործմունին:

Իրաւ կ'ըսեմ, սիրելի ընկերներս, և ձեզ անհաւատալի չթուի երբ ըսեմ ձեզի թէ չկրցայ բղձկանքս բռնել երբ ան թերթերէն մէկուն մէջ կարդացի թէ: «Ղշմարիտ կ'ըսենք որ այս երիտասարդացի թէ: «Սահակեան Սանուց» անուններուն հոն (խաղաղութեան խաբարայ անունով կազմուած խումբին մէջ) գանուելը շատ մեծ ցաւ պատճառաց մեզի, և վասն զի և թէ աշխարհ ամենայն պառակտուէր, և մենք կը փափաքէինք որ գէթ այդ սաները չպառակտուէին, որոնք իրենց միութեամբը մեծ աւելանք մը չունէին պատճառած էին ժողովուրդին, և փառք ու պատիւ հայ երիտասարդութեան»:

(Սեղու թիւ 154 էր. 44)

Ես չեմ ուզիր հաւատալ որ այնչափ դժուարութեամբ կարենալ փաստիւնելը Խաչու ու պափաքայ դիւրութեամբ կարենայ կորսուիլ ձենէ, և թէ գանուի իրենց ուշիմութեամբը ազգին փառք ու պատիւ եղած Սահակեան Սաներէն մէկը, որ ազգին տունը աւերտելու ելող ատ զաղիւր մկներուն ձեռքը խաղաղութեան ըլլալու չափ նուազանայ: Ես օրուն օրս չմնաց ազգին մէջը մեկը, որ վերջին երկու տարուան մէջ, այդ խաղաղասիրտիս կեղծ աստ

բախտահար հիմնադիրը հանդիսացող այն մէկ իրիւն անձանց ինչ ոգւոյ ծառայելին չտրուի. միթէ ա մօթ չէ որ ձենէ չտրուողներ մնացած ըլլան: Եւ այց որովհետեւ այսօր գործին վիճակը այդպէս է, ուրեմն իբրեւ ձեր այդ բանին տեղիակ մէկ յետին ընկերը կ'ուզեմ ձեզ բացադրել. վերագրելոյն նմանութեամբ: Երբ:

Ես մարդիկը ազգին տունը աւերտելու յաւակացած ուխտաւ մկներ են, որ այս անգամ ալ Սամաթիոյ մէջ երևան կ'ընեն:

Ուզգին մէջ շատ տեսակ մկներ կան, որոնք ժամանակիս սատանայներն են և սատանայից գոյութեան և շարութեան վկայներն, և հին ժամանակի սատանայներուն պէս կերպարանափոխ ըլլալու զօրութիւն ունին. Եւ որոնք ամեն կերպարանքի տակ վտանգաւոր են, բայց այս անգամ որ խաղաղասիրի կերպարանքն առած են, կրնան աւելի վնասակար ըլլալ:

Ուրեմն, սիրելի ընկերներս, բնաւ մի վստահ չիք ատ խաբարայներուն:

Չեղի կիսայ, սլ թաղիդ և ազգին ընտիր մասը, ձեզի կիսայ ձեր խոհականութեամբը ոչ միայն թաղիդ ժողովուրդին առաջնորդել. այլ և զանի կրթել իր չգիտցածներուն մէջ, և ձեր խորհուրդներով ալ զգուշացնել զանի որպէս զի այդ շար մկները չմոռորցնեն:

Եւ իրարու և ժողովուրդին, սիրելի ընկերներս, որ ձեր սկսած և գլուխ հանելիք գործին նման ազգային ամենն մեծ գործերու մէջ ալ ատ թշուառ անձերը միշտ մեջ մտած են, լիբը և շահահալ ծնունդներ, որ հասարակաց գործերուն զեկին առջևը ինչպիսի՞ զանի կը կողոպտեն կամ կը տանին ժայռերու վրայ կը ձգեն:

Եւ անձնաշնորհներու ապիրատ տոհմը ամեն ժամանակ ազգերը տառապեցուցիր է. անոնք ալ շարքարանքէն ձաճրանալով՝ զանի ոչնչութեան անդունդը գահավիժած են: Եւ այց գրեթէ միշտ այն կործանութեան ետեւ ժողովուրդեան իրաւանքը սուտ պաշտպաններ երևան ելած, և այլանդակ գէշութիւններ ընելով բնաւորաց վերականգնումը դիւրացուցած են: Եւ ապաքէն տոնոց ալ դիտումը ձեր ատածը ձեզի պաշտել տալ է այսօր:

Եւ Ես եւ ուրեմն արութիւնը ցուցնելու, սիրելի ընկերներս. վերջին մահացու հարուածը տալով այդ խաղաղասիրաց, խաւարաշրջիկ և ամեն առնի ազգին տունը աւերտող գիշերադէմ մկներուն ձեր համոզումը միաբանութեամբը:

Եւ ասոր տարակոյս պէտք չէ: Օրի մի կ'ըլլան կոր ատ անձինքը որ Եստուծոյ դէմ խաղաղութեան նոր օրէնքներ հաստատելու կը յանդէսնին, և տեղութեան և ազգին դէմ խաղաղասիրութեան նոր կեդրոն կանգնելու կ'ապստամբին: Եւ թէ քաղաքա

կան է առնոց ՚ի գործ զնեղիք խաղաղարարութեան պաշտօնը, տէրութիւնը իր պաշտօնատունը ունի տնտեսական դուռը և իր պահակը թաղեղ մէջ իր օրէնքներովը. եթէ ազգային է, ազգը իր վարչութիւնը ունի Պատրիարքարանը և իր թաղական խորհուրդը թաղեղ մէջ նոյնպէս իր օրէնքներովը: Իսկ եթէ կրօնական է՝ մէկ է խաղաղութեան հիմնադիրը և մէկ անոր օրէնքը, և ո՞վ կրնայ համարձակիլ նրա շանաթեց մի դնելու ելլել ատ անունով, առանց նոր Քրիստոս մը ըլլալու ամբարիշտ խորհուրդին:

Սուտ են, սիրելի ընկերներս, առնոց բոլոր խօսքերն, և խաբէութիւն բոլոր գործքերնին, որ շուտ կը տեսնուին առնոց կանոնները ուշի ուշով քննողի մը: Կանոն դրած են առնոց, «Ազգային Սահմանադրութեան տրամադրութեանցը ըստ ամենայնի համեմատ վարուիլ»: Բայց աստ հիմնադիր ըստաճներուն մէկը, տապանադիրը դրած էր Ազգային Սահմանադրութեան ասկէց քիչ ատեն առաջ, և միւսը անոր հօրը փորած, ոչ խօսքով և եթ, այլ և գրովք և ստորագրութեամբք:

Տղայ չըլլանք. սիրելի ընկերներս, այլ չգիտութեան տղայանանք. և մեր ազգին, մեր բարօրութեանը, մեր կրօնքին և մեր մարդկութեանը թշնամիները իրրև մեր բարեկամները ընդունելու չափ զիրարխաղաղութեան ենթակայ չըլլանք:

Զեր Գարուիայ Դէ լիւր:

ՏԼԱՆՈՒ ԵՏԻՐ

ՏԻ-Ի-150

Դ

Օճերունին վարդիւնան մը լուռ կենդանի ետքը սապէս սկսաւ խօսիլ:

«Տորթիս, սիրական հարստ, Սարգիս, զաւակս, վարդապետ, տէրաւէր, ալ բաւական է. մեզ քրքէք իս, խնայեցէք իմ թշուառ կեանքիս վերջին թշուառագոյն օրերուն ու ալ անհանգիստ մի ընէք իս մէկ քանի օր լան կեանքս մնաց, թողէք որ հանգիստ ու անխռով անցնեմ: Տորթիս, սիրականս. դուն իմ ողորմած հոգի Սարգիսիս հարս եկած ատեն համեստ և խոհեմ աղջկի մըն էիր և նոյնպէս մնացիր ըման 18 տարի մինչև որ իմ զաւակս մեռաւ. օր մը օրանց ձեր ձայնը ձեր մէկ կռիւը կամ խռովութիւնը չըլլեցի. ուստի երբ մէկ կողմէն կը վշտանայի իմ լուսահոգի աղջկանս գլխուն եկած թշուառութեանց պատճառաւ, միւս կողմէն քու և Սարգիսիս ամուսնական և ընտանեկան սէրն ու առաքինութիւնը տեսնելով քիչ մը կը մըխիթարուի: Քու ամուսինդ մեռաւ, խաջաւտուրն ու Սօֆիլը քեզի յանձնեցի և դուն անոնց այնպէս կը խնամէիր որ չէին զգար իրենց հօրը աններկայութիւնը. և ես ալ իմ զաւակս մահուանը վրայ քեզմով և թոռներու վրայ կը մխիթարուէի: Ի՞նչն էրար ամուսնանալ ուղեցիր. և քու սրտիդ սիրած մարդուն հետ ամուսնանալու համար հռոմէական ըլլալու հարկադրեցար. ես դեմ չըկեցայ ամենեւին քու կամացդ, ինչպէս կը յիշես. միայն թէ քու ամուսնոյդ և քեզի ծանրութիւն չըլլալու և իմ զաւակս Սարգիսին խօսքը իրաւացի գտնելով տեղը տանելու և իմ թոռներս խորդ հօր մը խոժոռ հայեցումաճքէն պահելու համար որոշեցի որ խաչատուրն ու Սօֆիլը ոչ քու քովդ մնան ոչ իրենց հօրենցօրը, այլ զատ առնելի մը մէջ նստին իրենց դայեկ մօրը խնամեցը յանձնը վաճ և իրենց հօրը թողած ժառանգութեան եկամուտովը հանգիստ ապրին: Ես անգամ չեմ գեցի իմ տունս տանիլ տանք, որպէս զի չըկարձէք թէ ձեր ձեռքէն յափշտակելու միտք ունիմ:

«Ի՞նչն Տորթիս, որովհետեւ դուն ես այսօր ամենէն աւելի իս անհանգիստ ընողը, ուստի և քեզի կ'ըսեմ ամենէն աւելի. դուն այն ատեն հաճեցար այս որոշման և ըսիր ինձի, ՚ի հարկէ մոռցած չես, թէ «չատ աղէկ կ'ըլլայ. վասն զի կարելի է իմ նոր ամուսնոյս քով այն հանգստութիւնը չէն գտնել իմ զաւակներս ինչ որ կուենան առանձին տան մէջ. ուստի թող զատ նստին և ատեն ատեն ես ալ կ'երթամ իրենց տունը ու կարտուութիւնս կ'առնեմ»: Ի՞նչն այն ատեն հաճութիւն տուիր անաղարկութեան և ահա այս տունը վարձեցի ես հինգ տարի առաջ. հոս դրի իմ թոռներս, դայեկ մայրը բովերին դռնի, և իրենց ուրիշ ամեն պէտքերը հոգալու համար ալ դայեկ մօրը տարիքոտ եղբայր դռնի բովերին: Վարձապետներ բռնեցի իմ թոռներուն և ամեն ինչ որ պէտք էր անոնք բարի և առաքինի անձինք ընելու համար, եւ եւել եւելօք հոգացի. վասն զի իրենց հօրը թողած ժառանգութիւնն ալ կը ներէր այս տղայքը արժանաւորապէս լուռ կրթելու և լուսնամեղու: Ի՞նչն իմ այս անօրէնութեանցս վրայ կ'առաջանայիր և շնորհակալութիւն կը յայտնէիր ինձի: Քու ամուսնանալէդ ետքը երկու տարի շարունակ այսպէս գնաց և երբեք ինձի ջուր կամ նեղութիւն չըպատճառեցիր: Ա՛հ. Տորթիս, եկեղեցիդ փոխելու համար բնութիւնդ ալ, քու քաղցր և հեղ բնութիւնդ ալ փոխելու հարկադրեցին քեզ, ինչ ըրին: Ինչու երբեք տարիէ ՚ի վեր է դաժան կին մը եղար և ոչ ինձի հանգրստութիւն կուտաս, ոչ զաւակս և ոչ թոռանցս: Ի՞նչու ինկեր ես իմ ետեւէս ու իս որոշեալ ժամանակէն առաջ գերեզման իջեցնելու կ'աշխատուի. և ոչ միայն իս, հապանակ քու սիրական զաւակներդ: Ա՛յս երբեք տարի է ետեւուն ինկեր ես, դուն, քու այդ ամուսինդ, վարդապետդ, և ո՞վ գիտէ տալ կաւին ուրիշ որչափ մարդիկ. իսկ յափշտակել կուղես մենեք քու զաւակներդ, որոնց վը-

բայ քեզի չմտի իրանունը ունինք թէ ես և թէ իմ զուակիս և ասոր համար անտեղի ու ապօրինաւոր հարաբերութեամբ կը զարնես։ Տորոթիա ես զրուցեմ քեզի։ քու զաւակներդ եթէ բարեպաշտ և առաքինի ըլլան, միմիայն հար, դժողք չեն երթար, թէ և լուսաւոր չախան եկեղեցիին մէջ մնան, ինչպէս որ դուն ալ արքայութիւն չես կրնար մըսնել եթէ չար ու ամբարիշտ ըլլաս։ Թէ և պապական եկեղեցիին մէջ ըլլաս, եկեղեցին չէ մարդու պաշտօնական երջանկութիւն տուող։ մարդս ինք կրնի արքայութեան մէջ իր օթեանը։ Այ՛ հաւատար անոնց խօսքին, որոնք կուգան քու խիղճդ սուալ կը կուրցնեն յետոյ տակն ու վրայ կ'ընեն ու քեզ կը խաբեն թէ քու զաւակներդ հռովմէական չ'ըլլան նէ՛ դժողք պիտի երթան։ հոգի մ'ընէր դուն։ ես անոնք ոչ քեզի պէս պապական, ոչ զաւակիս պէս լուսաւորչական պիտի ընեմ։ ոչ հայր Անթիմոսին պէս վարդապետ, ոչ Տէր Բարսեղին պէս քահանայ պիտի ընեմ բայց քու փառաբան արքայութեանդ ալ արժանի զաւակ պիտի ըլլան։ ուստի կ'աղաչեմ անհանգիստ մ'ընէր անոնք, մի խառնէր անոնց երջանիկ գարունը դժողքէն ելած փութորիկներով։ մի խառնէր իմ վերջին օրերուս համբար տութիւնը և թող որ տունս նստիմ։

Ե.

Քանի որ ծերը իր այս խօսքերը կ'ընէր, տեսնակին մէջ եղողները բայց ի խաչատուրէն և Սօֆիէին, որոնք տակաւ առ տակաւ կը զսփանային և աղաւ երեսով մերթ եկեղեցական ներսէն մերթ իրենց մօրէ ու հօրեղբորը կը նայէին, միւս ամենքն ալ կը սրտմտէին և կրակ կը կարէին։ Ասոնցմէ էն անհամբերը եղաւ Տորոթիա և ծերին վերջին խօսքին վրայ անոր երեսն ի վեր պռնաց։ «Քեզի ո՞վ բռնաւ որ ել հոս եկու։ ո՞վ կանչեց քեզ։ զաւակը իմն չէ մի։ պէտք է որ հոգամ ես անոր հոգուն փրկեմ իրութիւնը»։ Հայր Անթիմոս խօսքը առաւ անոր բերնէն ու ըսաւ։ «հերետիկոսներ, դուք դժողքի ծառայ էք եղեր ու կ'ուզէք որ աղ աղջիկն ալ տանիք ձեր հետը»։

Տէր Բարսեղ արտաստիանեց։ «ուրացողներ, դուք ուրացար լոյս հաւատքը, ուրացար մեր Առաւորիցը՝ Եւսէբիոս փառքին համար և կ'ուզէք որ ամեն Հայերն ալ ուրանան հայր»։

Յովհաննէս, Տորոթիային ամուսինը յարեց։ Տէրտէր, լեզուդ քեզ քաշէ։ որի ուրաքող կ'ըսես դուն։ դիմեն։

Օտերը։ — Չէ, իրարու ծանր խօսք պէտք չէ ըսել։ կ'իմանաք։

Տորոթիա։ — Ես ծանր թեթեւ չգիտեմ։ ես աղջիկս ձեզի պէս հերձուածողներուն մէջ չեմ ձգեր։

Սարգիս։ — Ես իմ եղբորս զաւակը քեզի պէս կ'իմանք ու աստանկ վարդապետներուն ձեռքը չեմ յանձնէր։

Յովհաննէս։ — Ի՞նչ ըսել կուգես կոր։ Պարօն։

Հ. Անթիմոս։ — Մեզի չես յանձնէր որ դժողք երթայ հայ։ բայց ետքը մեզքը ձեր ձիւր չըլլար։ Տորոթիա տուտուին ձիւր կ'ըլլայ։

Տորոթիա։ — Չէ, չէ։ ես մեղաց անէր չեմ ըլլար։ ես աղջիկս պիտի ազատեմ դժողքէն։

Տէր Բարսեղ։ — Հա հա հա, մէյ մը ինչ զինքդ ազատե՛ ու հայա աղջիկդ մոմոն։

Սարգիս։ — Հա, հա, հա։ մէյ մը ինքզինքդ տա քովդ նստող աստանային ճանկէն ազատե՛ ու ետքը աղջիկդ հոգա։

Օտերը։ — Իս նայեցէք, աղ խօսքերը պէտք չէ։ հիմա գործը մտածենք։

Յովհաննէս։ — Ի՞նչ գործ պիտի մտածենք։ աղջիկը մօրը չ'ընէր մի։ մայրը պատր իր աղջիկը տանիլ կ'ուզէ՝ եկեր է առնէ տանի պիտի։

Հ. Անթիմոս։ — Այո այո։ այսօր տանինք պիտի, վաղն ալ խոստովանցունեմ պիտի։ Հռոմայ եկեղեցին պիտի խօթեմ, ուրկէ դուրս եղողին ամենեւին փրկութիւն չկայ։

Տ. Բարսեղ։ — Ի՞նչ ըսել է, հապա։ Հռոմայ եկեղեցին ճարտարապետն էր արքայութիւնը շինողը։

Հ. Անթիմոս։ — Արքայութիւնը շինողը չղգիտենք նէ ալ գոնէ անոր բանիկները սրբազան փութին բովն է եւս։

Տ. Բարսեղ։ — Հապա։ երկինքէն անոր նետեր են։ ան ալ իրեն երկրպագութիւնը նողկերուն միայն պիտի բանայ արքայութեան դուռերը։

Հ. Անթիմոս։ — Դժողք երթաք նէ՛ ես վերէն արքայութեանն նայած ատենս կը հասկըցնեմ ձեզի։

Տ. Բարսեղ։ — Դուք արքայութիւն պիտի երթաք Եւսէբիոս խարդախ տուժարովը հէ։

Հ. Անթիմոս։ — Չէ դուք պիտի երթաք յիթ Լէտիքէսի մուր վարդապետութիւնովը։

Տ. Բարսեղ։ — Հը։ պահքերնիդ ուտելով արքայութեան մէջ պիտի բազմիք հէ։ չէք յիշեր որ Աբամ պահք չըստահելով մէկ պտուղ մը ուտելուն համար ինք ալ իր զաւակներն ալ հաղորաւոր տարի դժողքը մնացին։

Հ. Անթիմոս։ — Անոնք դժողք չըգացին, քաւարանին մէջ մնացին։

Տ. Բարսեղ։ — Հա իրաւ։ դուք քաւարան մըն ալ ունիք։ ներեցէք մոռցայ։

Հ. Անթիմոս։ — Մոռցած չես, բայց մոռնալ կ'ուզես որ սրբազան Փափն ալ խոստովանելու չըպարտաւորիս։ դուք քաւարան չ'ունիք մի։ չէ՛ մի որ ձեր ուխտաւորները Երուսաղէմ գացած ատեն առջի իրկունը հագեաւունք կը պառկին, որ հոն իրենց մեղքերը քաւեն ու տաճարը մոռնելու արժանի ըլլան։

Տորոթիա։ — Տեսաք, տեսաք, ուրացողը ո՞վ է եղեր հիմա։

Սարգիս։ — Հա, վարդապետը ըսաւ ան խոտովանիւմ և հաւատամ, վարդապետին

ձայնը երկինքէն կու գայ :

Տ. Բարսեղ. — Ի՞նչ բան է . աս վարդապետները երկինքէն ի՞նչ հրեշտակներ են :

Յովհաննէս. — Դուք ինչ էք . դուք ի՞նչ երկինքէն . ի հարկէ մեր վարդապետներուն ըսածը չիտակ է :

Սարգիս. — Տէ՛ր , տէ՛ր , աս դժուարէն փախած սպառնանքը շատ մի գովէք :

Տորոթիս. — Յիսուս Սարիսամ . աման վարդապետ , աս ինչ մեղք խօսք էր որ լսեցի . ուհ . ականջներս աղտոտեցան , ականջներս մեղքը մտան . ո՛հ , արդեօք քանի՞ Ողջոյն քեզ մարիամով պիտի ազատիմ այս մեղքէն :

Ն. Անթիմոս. — Պարօն . լեզուդ քեզ քաշէ . խօսքդ գիտցի . գիտես ես ով եմ :

Սարգիս. — Գիտեմ , եղբայրը քրոջմէն , հայրը զանկէն զատելու եկողներէն մէկն ես . անանկ չէ՞ :

Ն. Անթիմոս. — Իբանի թէ կինն ալ երկրէն զատելու ըլլայի . վասն զի Քրիստոս կ'ըսէ . Այսու գիտացէն թէ դուք աշակերտք իմ էք :

Տ. Բարսեղ. — Բայց մենք թող չքայտի մտնք . խռովութիւն պիտի հանենք . վասն զի մեր Տէրը Քրիստոս խռովութիւն հանելու եկաւ յաշխարհ :

Յովհաննէս. — Ի՛նչ . եթէ դուք ալ փաղը այս աղջկը հոս գանկէք նէ՛ թող մի տաք :

Սարգիս. — Ի՛նչ . Նիղոլթի ժամը պիտի փախցնէք , ինչպէս որ դուք ալ փախաք , երբ որ քանի մը տարի առաջ ձեզ փնտռեցին :

Օտերը. — Ս'երջացուցէք դա խօսքերը , վերջացուցէք դա ամօթալի կռիւները կ'աղաչեմ . տերաւէր , վարդապետ , երկուքնիդ ալ գիտեմ . քարոզած կրօնքնիդ ալ գիտեմ . բուն քրիստոնէութիւնն ալ ձենէ լաւ կը ճանչեմ . Տորոթիս , Յովհաննէս , Սարգիս , Աստուած ձեզի խելք ու միտք տուեր է . վարդապետը քահանան մօտիկ ընելէն ետքը քիչ մ'ալ դուք ձեռքէն մտածեցէք . դուք ձեռքէն քննեցէք ձեր կրօնը : Աստուած իր կրօնը եկեղեցականներուն չտուաւ . անոնց վաճառքը չէ անի . դուք ալ կրնաք անոնց առած տեղէն առնել այդ կրօնը : Այի տաք ինքզինքնիդ բոլորովին ատունց ձեռքը . կոյր մ'ըլլաք , անխելք մ'ըլլաք . դուք ալ տեսէք , դուք ալ խելամոռեցէք :

Տորոթիս. — Ես ատ խօսքերը չեմ հասկընար . ես իմ վարդապետիս խօսքէն դուրս չեմ ելներ . ան ուղէ նէ իս դժուար կը դրկէ , ուղէ նէ առջեւս կ'ընայ արքայութիւն կը տանի իս . Ես ատանկ խօսքեր մօտիկ ընելու ատեն չ'ունիմ . ես եկայ որ աղջկա առնեմ տանիմ . ես անի պիտի կարգեմ :

Սարգիս. — Ես անի նշաններ եմ աղու որ Անջիկի մը և երկու շաբաթէն հարսնիքը պիտի ընեմ :

Տ. Բարսեղ. — Հապս , հապս , Սօֆիկա ես պսակ պիտի ընեմ . երեցկինս ալ հարսնիքին հինա պիտի խաղցնէ :

Ն. Անթիմոս. — Ի՛նչ , Սօֆիկը ձեզի պէս

հերետիկոսի մը հետ պիտի կարգէք . դժողքն ի վար պիտի գլորէք անմեղ աղջկը . ով սուրբ Անջիկոս Տորոթիս տուտաւ , ինչ կ'ըսեն ասոնք :

Սարգիս. — Հապս , ձեզի ձգենք որ իմ եղբորորդիս ձեզի պէս ուրացողի մը հետ կարգէք ու երթայ դժողքին մէջ հոգին յաւիտենից երի հա՛ն . չ'ըլլար , չէ՛ . չ'ըլլար :

Տորոթիս. — Ես աղջկա ձեզի չեմ թողնուր , գիտցած ըլլաք . իրաւ որ տաճիկ կ'ըլլամ աղջկա չեմ տար :

Օտերը. — Ի՛նչ անպիտան , անամօթ գար չեղի . սա բերնէն ելած խօսքը նայէ . . . վարդապետն ալ քովը նստեր է ու ամենեկն ձայն չըհանէր . սուտ չէ որ կ'ըսեն թէ շատ հաշերուն տաճիկ ըլլալուն բուն պատճառը եկեղեցականներն են ով տէր Աստուած , բու պաշտօնեագ ըսվողները մեղ տակաւին մինչև ուր պիտի տանին արդեօք : Տէր եղիւր , Աստուած , բու արարածներուդ , լուսաւորէ անոնց միտքը որպէս զի քեզ գանկելու համար այսպիսի խռովարար և անդուծ միջնորդներու կարօտ չ'ըլլան : Ալ հերիք եղաւ . Տէր , ինչ որ քաշեց մարդկային ազգը այս մարդոց ձեռքէն որ քու անունդ տալով քենէ կը հեռացնեն զանի և իրենք տէրը կ'ըլլան անոր :

Երբ ընդ հոս :

Երբ-շաբթի իրի-ան Խաարնախան ներխայտած :

Ինչպէս որ վերջին թուով ծանուցեր էինք , ամսիս 12 ին երկու շաբթի իրկուն ներխայտեցաւ Ասուծի Թատրոնին մէջ Պ. Սրապ Սահաս Էֆէնտիին յօրինած Թատրերգութիւնը որ զմայլեցուց հանգիստանաց մեծ բազմութիւնը , Խաղը բաւական դեղեցիկ էր և եթէ մէկ երկու դժուար հասկընալու տեղեր կար մէջը , փտահ ենք որ մեծարդոյ հեղինակը անգամ մ'ալ աչքէ ոնցուցած ատեն այն տեղերն ալ կը սլարդէ և մէկ երկու տեղեր ալ , որ երգերուն երկտրու թեանը պատճառով փոքր ինչ ձանձրացուցիչ կը թուէր , կ'ամփոփէ , և այս մէկ քանի փոքրիկ փոփոխութիւններով խաղը կ'ըլլայ առաջին կարգի հեղինակութեանց մէկը : Այսու ամենայնիւ այս թերութիւնները ոչինչ կ'երեւան մեր աչքին , մտածելով որ այս Թատրերգութիւնը ներք առաջին աշխատութիւններն են մեծարդոյ հեղինակին , ուստի և այսու հետեւ օր օրի աւելի յառաջանալով Թատրերգական գրականութեան մէջ , աւելի գեղեցիկ , աւելի ընտիր խաղերու հանդիսատես պիտի կազմեն :

Աստի կանխաւ շնորհակալ կ'ըլլանք մեծարդոյ Սահաս Էֆէնտիին իր սպառնաց Թատր

րերդու թեանց համար . որոնց ինչ արժէք ու . նենալիքը այժմէն կրնանք դուշակել տեսած ըլլալով իր այս առաջին աշխատութիւնը :

— Թատրոնին խօսքն ընելով միաբերնիս ընկաւ սա բայ նամակն ալ . անցած օր երի . տասարդ մը կամուրջին վրայէն ծալլված բայց չընկերված . նամակ մը կը գտնէ . կ'տունէ կը նայի որ Թատրոնի վերաբերեալ բան մըն է . ունձանոթ անունէ մը աւելի անձանոթ ա . նունի մը գրված . նամակը մեղի բերաւ ու աղաչեց որ տէրը գտնենք ու անոր տանք : Երեք չորս օր պարապ տեղը բնութելէն ետքը բացինք նամակը կարգացինք ու տեսանք որ մասնաւոր անհատի մը գրված է նէ ալ կըր . նայ նաև ընդհանուրի վերաբերիլ . ուստի ու րաշէցինք որ հոս հրատարակենք զանի : Գրու . դէն ալ Թողութիւն ինդրեւու պարոթ չու . նինք . Թող տէր ըլլար նամակին ու ճամբան չըձգէր . Թող զգայ ըլլար ու նամակը չըզմտած չըպահէր :

Նա նամակը :

Սիրելի բարեկամ

Սարտ 12ին Սիշել Նաուսին Թատրոնի մէջ Արեւելեան Թատրոնի ընկերութեան ներկայացուցած հանդիսին՝ անհանգստութեանդ պատճառաւ ներկայ չի գտնուելնիդ զիս չափազանց տրտմեցուց . ուստի պարոթ կը համարիմ փոքր ի շատէ նրկարգրու . թիւն մը ընել . ձեր Վզգային եռանդը գոհ ընելու համար :

Հանգիստականաց խումն բազմութիւնը պատիւ ունեցաւ յարգի Սանաս Էֆէնտիին շարադրած « աղ չիկ ջաղացպանի » սիրահարութիւնը արժանաւոր ծափահարութեամբ վայելելու . մանաւանդ գերասա . նուհի Արուսեակ օրիորդին աղղու և բնական կեր . պերը բոլոր սիրտերը շարժեցին . հօն տննելու էր մեր Հայոց լեզուն քաղցրութիւնը որ կը բղկնր ազնիւ օրիորդի մը հայրենասէր շրթունքներէ . զգա . յուն երիտասարդ գերասանները հայկազնեան որդ . ուոց յոյսերը փառաւորեցին իրենց աշխուժութեամբ բը . ըսել կուզեմ 1862 թուականը պարտի գրողմէ մեր հոգուն մէջ անջինջ և օսկեղօծ տառերով որն որ ազգային յառաջադիմութեան նոր սկզբնաւորութիւն մը եղաւ :

Նշանի թէ Թատրոնի ընկերութեան բարենպա . տակ եռանդոյն համեմատ և մեր պարտականու . թիւնիս ճանշնալով օր քան զօր Թատրոնական պա . տիւն ու շքեղ փառքը տւել ընելու բարեբաղդու . թիւնը ունենայինք . այս մասին կրտստապարտ սրը .

տիւ խորին շնորհակալութիւնս կը մատուցանմք այն մեկ քանի փափկասիրտ ընտանեաց որոնք բա . ւական չի համարելով Թատրոնին հանգիսին շքեղ . ղութիւնը , փառաւոր զարգերը և գիշերային լուսա . ւոր պայծառութիւնը , մեծ աշխատութիւններ զօհած էին հանգեսին փառաւորութիւնը ամել ցնելու կամ լա . ւս ըսեմ պակեցնելու համար անքնական գեղեցկու . թիւններ երեսնուն վոյ յարմարցնելով . ոմանք գոյն զգոյն հագուաներ հագած . ոմանք « Վարկալտի » նորաձև ձերմակ կարմիր « Թուերով » գլխարկներ դրած և իրենց օթեակին մէջ չիկնալով սղմել . օթ . եակի օթեակ տեղափոխութիւններ կընեն բարեկամ . ները հանգիստահայեաց գծով բարեւելու և բարձր ձայնիւ օթեակէ օթեակ խօսելու համար . հետեա . բար շատ մը խելքով երիտասարդներ Թատրոնի սրը . բազան պարտականութիւնը մօռնալով իրենց հեշ . տասներ կիրքերը զոռացնելու առիթ մը ըրեր էին այն արուեստակեալ գեղեցկուհիները . ուստի ազգասի . բական ոգւով բողոքելու եմք որ այս անկարգու . թիւններն մեր մեջէն վերնան . որուն համար նորա . թիւններն մեջ տեղ տիրած բարեկարգութիւնը կա . րօղ է այս պակասութեանց դարման մը ընելու . ըսել կուզեմ թէ Ա . կարգի և թէ ուրիշ շատ մը յարգի ընտանեաց պարկէշտ հագուաւոր քաղաքավար կեր . պերն և ազնիւ շարժմունքներն թող օրինակ ըլ . լան միտանիրուն . որոնք թէպէտեւ կարող են բազ . մածախ նորաձևութիւններ ընել . բայց պարկէշտու . թիւն և չափաւորութիւն իրենց սահման բռնած են :

Այլ յուսամ ժամանակ պիտի ըլլայ որ մեր սիր . տերը ամենայն կերպիւ գոհ ըլլան վան զի դեռ առ . գիս մեջ տիրած է իր պակասութիւնները քողելու յօ . ժարութիւնը :

Ս'նամբ յարգութիւն ձերում

Օր երեքշաբթի

Նիկողայ Նիկոլայ

Աւաղեկայ ուրբաթ իրիուն (մարտ 25) : Նաուսի Թատրո . նին մէջ երկրորդ ներկայացում մը պիտի տրվի ի նպատո բա . րեգործական ընկերութեան և համադգային հիւանդանոցնե . րուն : Ներկայացվելու խաղն է Մեծարգոյ Պ . Սիքրտի Չէշիկ . Թաշլեանին Ալիսապետ իւրան անունով պատմական Թատրե . րութիւնը :

ՄԱՐԿԻՐ-ՏՈՐԵՆ

Յ . Գ . ԱՐԱՎԱԶԵԱՆ

Ի ՂԱԼԱԹԱ Կ . ՊՕԼՍՈՅ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԻԻՀԷՆՏԻՍԵԱՆ

ՀԱՅՈՑ ԵՆԵՆԵՑԻՈՅ ՓՈՒՅՑ ԲԻՒ 17